

УДК 347.9

Наталія Процьків,*канд. юрид. наук, доцент,**доцент кафедри приватного права**Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ В СПАДКОВИХ СПОРАХ

Стаття присвячена аналізу специфіки та особливостей цивільно-правових аспектів застосування медіації в спадкових спорах. Приділено увагу підготовці та участі медіатора в переговорному процесі. Розглянуто основні етапи проведення медіації в спадкових спорах та визначено умови укладення договору за результатами медіації.

Ключові слова: медіація, медіатор, принципи медіації, альтернативне вирішення спадкового спору, спір (конфлікт), переваги медіації, етапи медіації.

Постановка проблеми. Законодавство України, зокрема ст. 16 Цивільного кодексу України [1], гарантує кожній особі право на захист цивільних прав та інтересів у разі їх порушення, невизнання чи оспорювання в тому числі й у сфері спадкових правовідносин. Відповідно до ст. 20 ЦКУ право на захист особа здійснює на свій розсуд. У юридичній літературі останнім часом досить активно обговорюються питання, пов'язані із застосуванням альтернативних способів вирішення спорів та конфліктів. Медіація – один із таких способів, який являє собою добровільний процес спільної роботи, в якому особи, котрі конфліктують одна з одною, визначають проблеми, розробляють варіанти та укладають угоду щодо вирішення конфлікту. Однак чіткого законодавчого закріплення проведення процедури медіації чинне законодавство не містить.

Перша згадка про медіацію в чинному законодавстві з'явилася у Законі України «Про безоплатну правову допомогу» (ст. 2, 7) від 02.06.2011 № 3460-VI [2], де медіація увійшла до визначеного переліку правових послуг. В подальшому був розроблений проект Закону «Про медіацію» № 3665 від 17.12.2015 [3]. Але він і досі залишається лише проектом.

Аналіз останніх публікацій. Проблеми правового регулювання відносин у сфері застосування медіації були предметом досліджень С. Запари, Г. Гончарової, О. Кармази, В. Комарова, С. Кузьменко, Н. Мазаракі, О. Спектора, Ю. Притики, С. Фурси та інших вітчизняних науковців. Водночас даний інститут потребує подальших наукових досліджень у тому числі у сфері спадкових спорів.

Мета статті. Саме тому завданням цієї статті є дослідження особливостей етапів застосування медіації в спадкових спорах.

Виклад основного матеріалу.

Медіація – це гнучкий процес, який може бути адаптований відповідно до сторін та обставин. Коли виникає конфлікт, його учасникам досить складно відсторонитися і зрозуміти, в чому справжня причина конфлікту, що насправді хоче інша сторона і як розв'язати конфлікт. Особи, які залучені в конфлікт, не можуть тверезо оцінювати ситуацію.

Виявлення справжніх причин конфлікту й узгодження інтересів є ключовими факторами, які здебільшого дають змогу сторонам не просто врегулювати спір, тобто домогтися зовнішнього результату, але й завершити протиріччя, що лежать в основі конфлікту, тобто фактично припинити конфліктну ситуацію, що видається найбільш цінним. Тому медіатор допомагає сторонам побачити причину конфлікту, сприяє примиренню сторін, може запропонувати неординарні способи вирішення спору, а також фіксує рішення, до якого прийшли сторони, в особливому документі – медіаційній угоді (договорі).

Особливі труднощі виникають під час вирішення спадкових конфліктів. Судовий порядок вирішення спору між спадкоємцями може стати публічною справою, що руйнує сімейні стосунки, розголошує приватну інформацію, потребує майнових витрат. Посередництво є менш формальним, приватним способом вирішення спорів про спадщину та зберігає мир у сімейних відносинах.

Спадкові спори мають свої особливості. У більшості випадків предметом спору є визнання заповіту недійсним. Досить часто трапляються спори про поновлення строку для прийняття спадщини, спори, які випливають із реалізації права на обов'язкову частку, і суперечки про визнання права власності на спадкове майно. Найчастіше об'єктом конфлікту виступає нерухомість. Окремим

предметом спору може виступати приватне підприємство як об'єкт спадкової маси. Проблеми медіації в спадкових спорах також пов'язані із суб'єктами конфлікту. Ці люди, як правило, давно і добре знають один одного, нерідко мають один до одного претензії не тільки майнового, а й особистого характеру, які зумовлені давніми взаємними конфліктами й образами. Безумовно, такі непрості особисті стосунки заважають налагодженню конструктивного діалогу і можуть ускладнити переговорний процес, який вже почався.

Медіація в спадкових спорах базується на таких принципах, які відображені і в проекті Закону «Про медіацію».

– Участь у медіації є добровільною і базується на договірних засадах.

– Організація процедури медіації можлива з ініціативи однієї зі сторін. До даних правовідносин слід застосовувати норми цивільного законодавства про надання послуг.

– Процедура медіації може бути застосована у разі виникнення спору як до звернення в суд, так і після початку судового розгляду, в тому числі за рекомендацією судді.

– Наявність угоди про застосування процедури медіації не є перешкодою для звернення до суду.

– Медіатор не має права вносити пропозиції про врегулювання спору.

– Медіатор може зустрічатися як з обома сторонами спору, так і з кожною з них окремо.

– Під час проведення процедури медіації медіатор нейтральний.

– Сторони мають рівні права.

– Інформація медіації є конфіденційною.

Медіація в спадкових спорах потребує проходження певних етапів.

Підготовка до медіації. Оскільки медіація є добровільним процесом, то всі, хто бере участь у спорі, мають бути готові зібратися разом і використовувати медіацію як засіб вирішення спору про спадщину. На даному етапі необхідно повідомити інших сторін спору. Немає жодних формальних вимог щодо надання сповіщень іншим сторонам. Це може бути простий телефонний дзвінок, повідомлення електронною поштою чи іншими засобами зв'язку, що свідчить про те, що ваш клієнт хоче спробувати медіацію. Можливо, є потреба запросити особу, яка користується авторитетом у сторін конфлікту і може впливати на згоду інших сторін спору, застосувати медіацію для вирішення конфлікту. На даному етапі необхідно визначити правовий статус сторін конфлікту та їхні особливості. На етапі підготовки медіації проводиться безкоштовна консультація, в ході якої медіатору також необхідно, крім вирішення інших

завдань, оцінити медіабельність спору і наявність (або відсутність) бажання сторін врегулювати його за допомогою медіації.

Необхідно визначити способи переконання сторін у доцільності медіації.

Лише після цього укладається угода про проведення медіації.

Планування зустрічі. На даному етапі необхідно врахувати зайнятість сторін конфлікту, а також необхідність проведення кількох сеансів.

Процедура медіації. У вступному слові медіатор пояснює свої функції в цьому процесі і свою роль у майбутніх переговорах, знайомиться зі сторонами, розповідає сторонам про те, яку роль вони відіграють у переговорах, про етапи проведення медіації, заборони і можливі ризики. Медіатор пояснює основні правила медіації, які варто надати кожному в письмовій формі. Медіатор обговорює тривалість медіаційної сесії і ті наслідки, які настануть, якщо сторони не дійдуть до загального рішення до закінчення цього терміну. Час залежить від кількості суб'єктів спору та складності їхніх стосунків. Обговорюються «технічні» аспекти медіаційної сесії. Медіатор розяснює свободу волі сторін. Ця свобода полягає у свободі виходу кожної зі сторін з медіаційного процесу і свободі вивести медіатора з процесу. Також необхідно скласти договір про правила проведення медіації. Згода про правила проведення медіації – це встановлення правил комунікації, яких зобов'язалися дотримуватися сторони, що сперечаються, в ході медіаційної сесії.

Озвучення позицій сторін. Кожна зі сторін повинна мати можливість висловити свою позицію і свої сподівання, тобто що вони хочуть від процедури медіації. Сторони висловлюються про своє ставлення до предмета спадкового спору, про свої прагнення, бажання, претензії до іншої сторони. На даному етапі медіатор аналізує конфліктну ситуацію. Аналіз конфлікту надзвичайно важливий: не всі спори підлягають процедурі медіації, наприклад спір, котрий стосується спадкових інтересів дітей, які не є учасниками медіації. Такі суперечки називаються немедіабельними і підлягають вирішенню в суді.

На даному етапі також необхідно:

– отримати інформацію про фінансовий стан спадкодавця та спадкоємців і ті кроки, які вони зробили у зв'язку з поділом майна;

– отримати супровідну документацію;

– з'ясувати причин виникнення та розвитку майнового конфлікту між спадкоємцями;

– розмежувати інтереси, проблеми та позиції;

– визначити проблеми для обговорення.

Спільне обговорення. Починаючи медіацію, медіатор визначає певні невеликі периферійні проблеми, на які сторони можуть одночасно погодитися. У процесі медіації медіатор застосовує техніки зі зниження напруження конфлікту і рівною мірою приділяє увагу кожній зі сторін. Тут важливим є встановлення фактів, які визнаються обома сторонами (наявність родинних зв'язків, захист інтересів дітей, виконання останньої волі спадкодавця, відношення спадкоємців до спадкодавця).

Особисті зустрічі. На даному етапі медіації медіатор, як правило, має низку приватних зустрічей зі сторонами конфлікту, щоб з'ясувати, які реальні проблеми є між учасниками. Медіатор представляє різні варіанти та наголошує на деяких основних емоціях та побоюваннях, що лежать в основі суперечки про спадщину. Під час цих особистих зустрічей медіатор повинен пам'ятати, що сказане є конфіденційним. Приватні засідання також дають можливість мозкового штурму різних альтернатив, які можуть призвести до компромісу.

Етап супроводжується фокусуванням уваги сторін на майбутньому.

Обговорення резолюції. Даний етап можливий, коли медіатор відчуває, що сторони перебувають на позиціях, які уможливають досягнення компромісу. Важливим є пошук креативних рішень та визначення критеріїв якості вибраних варіантів розв'язання спору. Медіатор на етапі висунення альтернативних рішень виступає в двох ролях: 1) гіда, який показує, на що варто звернути увагу; 2) протоколіста, який фіксує думки, прагне проявити й ідентифікувати не досить зрозумілі вислови учасників, розставляє пріоритети. Кваліфіковані медіатори сприяють відкритому спілкуванню для вирішення розбіжностей під час виникнення конфлікту. Грунтуючись на списку пропозицій, висунутих сторонами, медіатор намагається з'ясувати, які з пропозицій є прийнятними для обох сторін. Якщо таких пропозицій медіатор не виявляє, він може взяти дві близькі пропозиції і попросити сторони синтезувати з них одне – прийнятне для обох сторін. Після того, як єдині пропозиції виділені, медіатор проводить процедуру «тестування на реальність». У ході цієї процедури сторонам пропонується змодельовувати майбутнє, яке настане в разі початку реалізації їхніх спільних пропозицій. На цій стадії збираються різні варіанти рішень і думок, висловлені в ході дискусії. Головне питання, на яке медіатор повинен отримати відповідь: «Як ви можете зробити те, що ви хочете зробити, з найбільшим ефектом?».

Головне завдання і сторін, і медіатора – пошук нестандартного (конструктивного) рішення.

У ході процедури медіації будь-яка сторона без пояснення причин може припинити медіацію. Медіатор також має право завершити медіацію якщо дійде висновку, що проводити її недоцільно. У цьому проявляється принцип добровільності процедури медіації для всіх її учасників. Якщо сторони домовилися, процедура медіації підходить до завершення.

Складення письмової угоди. Завершення фази медіаційних переговорів можливе шляхом часткового вирішення спору або повного вирішення спору між сторонами медіації. Оскільки сама медіація не є обов'язковою, будь-який компроміс, якого досягають сторони, повинен бути оформлений письмово та підписаний обома сторонами. Проект договору складає медіатор, а далі представляє його всім учасникам, щоб переконатись, що він точно відображає досягнутий компроміс. Після встановлення специфіки компромісу медіатор може скласти офіційний договір, який стає обов'язковим і юридично виправданим у суді. Договір, що укладається за підсумками процедури медіації, повинен відповідати певним вимогам: бути коректним, однозначним, реалістичним, справедливим, ефективним і стабільним. Договір можна вважати стабільним, коли в ньому присутні такі складники: 1) процедурне задоволення – конфліктуючі сторони готові і надалі, незалежно від ходу виконання договору, врегульовувати свої розбіжності за допомогою подібних процедур; 2) психологічне задоволення; 3) задоволення по суті – настає залежно від того, наскільки адекватно вирішений конфлікт і наскільки адекватно пункти договору відображають реальну домовленість сторін.

Завершальний етап медіації. Після оформлення досягнутої згоди сторони домовляються у разі потреби про порядок і терміни проведення постмедіаційної стадії. Ця процедура буде завершена лише тоді, коли договір буде виконаний.

Висновки

Медіація може полегшити вирішення спадкових суперечок. Медіація, як правило, менш стресова, швидша і набагато дешевша процедура, ніж звернення до суду. Медіація зменшує перешкоди для спілкування між учасниками, задовольняє потреби всіх залучених сторін конфлікту, максимізує альтернативи, допомагає учасникам досягти власного рішення. Медіація надає сторонам контроль над вирішенням справи.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар / за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. К., 2005. 1088 с.
2. Про безоплатну правову допомогу: За-

кон України від 02.06.2011 № 3460-VI. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>

3. Про mediaцію : проект Закону України від 17 грудня 2015 № 3665. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57463.

Статья посвящена анализу специфики и особенностей гражданско-правовых аспектов применения медиации в наследственных спорах. Сосредоточено внимание на подготовке и участии медиатора в процессе. Рассмотрены основные этапы проведения медиации в наследственных спорах, и определены условия заключения договоров по результатам медиации.

Ключевые слова: медиация, медиатор, принципы медиации, альтернативное решение наследственного спора, спор (конфликт), преимущества медиации, этапы медиации.

In the article are considered the civil aspects the use of mediation in hereditary disputes. Attention is also paid to the preparation and participation of mediator in the negotiation process. The stages of carrying out the procedure of mediation have been examined and the conditions for the conclusion of contracts on the results of mediation.

Key words: mediation, mediator, principles of mediation, alternative solution to a hereditary disputes, dispute (conflict), the benefits of mediation, the stages of mediation.

